

водночас взаємостимулюючими. Для прикладу: засоби, які спрямовані на естетичне виховання, тобто виховання красою природи, збуджуючи емоційно-естетичну сферу дитини, роблять процес пізнання радісним («уроки радості пізнання»).

Професіоналізм учителя молодших класів у володінні засобами виховання природою якраз і полягає в наявності двох щойно зазначених складових частин. Окрім того, необхідно знати, що як результативність, так й істинність кожної педагогічної системи визначається ступенем її цілісності, яку треба розуміти як ступінь системної організованості. У В. Сухомлинського система

виховання природою є вищою мірою цілісною, а значить, істинною.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Рерих Н.К. Человек и природа / Н.К. Рерих. – М. : Международный университет Рерихов, 1994. – С. 70–71.
2. Савченко О.Я. Виховний потенціал початкової освіти / О.Я. Савченко. – К. : Фонд «Добро», 2007. – 204 с.
3. Сухомлинський В.О. Природа, праця, світогляд // Сухомлинський В.О. Вибрані твори: у 5 т. – К. : Рад. школа, 1977. – Т. 5. – С. 551–562.
4. Сухомлинський В.О. Школа і природа // Сухомлинський В.О. Вибрані твори: у 5 т. – К. : Рад. школа, 1977. – Т. 5. – С. 536–551.

УДК 37:179.9:373.2

ВИХОВАННЯ ДОБРОЗИЧЛИВОГО СТАВЛЕННЯ ДО ОДНОЛІТКІВ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Доманюк О.М., аспірант,
асистент кафедри теорії і методики дошкільної та початкової освіти
*Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
імені Тараса Шевченка*

У статті здійснена спроба на основі теоретичного аналізу наукових праць розкрити деякі психолого-педагогічні аспекти доброзичливого ставлення молодшої особистості до однолітків. У контексті досліджуваної проблеми висвітлено поняття «ставлення» та «доброзичливість». Здійснений теоретичний аналіз змісту означених понять дав підставу визначити доброзичливе ставлення дітей 5–6 років до однолітків як емоційно-позитивне ставлення до ровесників, що виявляється в задоволенні від взаємодії з ними, розумінні й прийнятті їхньої індивідуальності, вмінні цінувати, турбуватися про їхні потреби й інтереси, підтриманні з ними дружніх взаємин у різноманітних видах діяльності (спілкуванні, грі, праці, навчанні).

Ключові слова: *самоствавлення, ставлення, доброзичливість, доброзичливе ставлення, молода особистість, дошкільне дитинство, однолітки.*

В статье предпринята попытка на основе теоретического анализа научных трудов раскрыть психолого-педагогические аспекты доброжелательного отношения растущей личности к сверстникам. В контексте исследуемой проблемы освещены понятия «отношение» и «доброжелательность». Теоретический анализ содержания указанных понятий дал основание определить доброжелательное отношение детей 5–6 лет к сверстникам как эмоционально-положительное отношение к ровесникам, проявляющееся в удовлетворении от взаимодействия с ними, понимании и принятии их индивидуальности, умения ценить, заботиться об их потребностях и интересах, поддержании с ними дружеских отношений в разных видах деятельности (общении, игре, труде, учебе).

Ключевые слова: *самоотношение, отношение, доброжелательность, доброжелательное отношение, растущая личность, дошкольное детство, сверстники.*

Domaniuk O.M. EDUCATION OF A BENEVOLENT ATTITUDE TO COEVALS IN CHILDREN OF THE ELDER PRESCHOOL AGE AS A PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL PROBLEM

The article attempts to reveal the psychological and pedagogical aspects of the benevolent attitude of the growing personality to coevals on the basis of theoretical analysis of scientific works. The concepts of “attitude” and “benevolence” are highlighted in the context of the researched problem. The performed theoretical analysis of the content on the specified concepts gave a reason to determine the benevolent attitude of the 5–6 years old children as an emotional and positive attitude towards coevals, manifested in satisfaction from interaction with them, understanding and acceptance of their individuality, ability to appreciate, worry about their needs and interests, support friendly relations with them in various kinds of activities (in communication, game, labour, study).

Key words: *self-attitude, attitude, benevolence, benevolent attitude, growing personality, preschool childhood, coevals.*

Постановка проблеми. Сьогодні в педагогічній, соціальній і культурній сферах життя проблема формування особистості є фундаментальною, оскільки саме з особистістю пов'язані всі перетворення, що відбуваються в суспільстві взагалі й у сфері освіти зокрема. Нормативними документами, що регламентують освітню діяльність, зокрема, законами України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», Державною національною програмою «Освіта» («Україна XXI ст.»), Національною стратегією розвитку освіти в Україні на 2012–2021 рр. центром освітнього процесу визначено саме дитину.

Державний стандарт дошкільної освіти України орієнтує освітян на цілісний розвиток особистості дитини як основний ресурс, що визначає поступальний рух суспільства. Зміст «Базового компонента дошкільної освіти» підкреслює пріоритет соціально-морального розвитку особистості, формування в дітей уміння узгоджувати особисті інтереси з колективними. Освітня лінія «Дитина в соціумі» орієнтує на формування соціально-комунікативної компетенції, яка передбачає обізнаність дитини з елементарними соціальними та морально-етичними нормами міжособистісних взаємин, уміння дотримуватися їх під час спілкування, здатність взаємодіяти з людьми, які її оточують: узгоджувати свої дії, поведінку з іншими; усвідомлювати своє місце в соціальному середовищі; позитивно сприймати себе; вміння співпереживати, співчувати, допомагати іншим, обирати відповідні способи спілкування в різних життєвих ситуаціях [2]. Отже, виховання гуманних, доброзичливих взаємин у ранньому онтогенезі є актуальним, оскільки саме в дошкільному віці закладаються основні моральні інстанції, формуються, зміцнюються індивідуальні варіанти ставлення до себе і до іншої людини.

З огляду на вищезазначене, фахівці спрямовують зусилля на пошук ефективних шляхів, засобів, форм і методів формування взаємин, які впливають на становлення суспільно значущих якостей особистості дитини та визначатимуть її поведінку серед дорослих і однолітків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема виховання моральних якостей молоді особистості завжди перебувала в центрі уваги дослідників. Значний внесок у висвітлення зазначеного питання зробили: І. Бех, В. Білоусова, А. Богуш, Н. Гавриш, О. Кононко, Т. Кравченко, В. Кузь, Л. Лохвицька, Т. Поніманська, І. Рогальська-Яблонська, О. Сухомлинська й інші. Зокрема, фахівці наголошують на

необхідності якомога раніше знайомити дітей із моральними поняттями й уявленнями, навчати доброти, виховувати в них відповідні особистісні якості, а саме: довірливість, самостійність і відповідальність, креативність, ініціативність, свободу поведінки і безпечність, самосвідомість, самоставлення, самооцінку [3; 5; 8; 11].

У теоретико-експериментальних дослідженнях останніх років питання виховання доброзичливого ставлення в дітей старшого дошкільного віку висвітлюється багатоглядно: як формування толерантності до представників різних народів (З. Амет-Уста); як виховання шанобливого ставлення до дорослих (О. Бутенко, А. Карнаухова, А. Курчатова); як виховання гуманної поведінки (Л. Артемова, Л. Врочинська, О. Козлюк, Г. Беленька); як виховання гуманних взаємин дошкільників у спільній діяльності (О. Буракова, А. Гончаренко, В. Котирло, І. Савченко) тощо.

Варто зазначити, що, незважаючи на наявність численних досліджень в означеному напрямі, проблема виховання в дітей 5–6 років доброзичливого ставлення до однолітків висвітлена не повною мірою. Актуальність і доцільність наукової розвідки підтверджується також наявністю певних суперечностей між потребою суспільства в моральній особистості, що здатна до доброзичливих вчинків, та негативними явищами в соціальному середовищі, які нівелюють гуманістичну спрямованість освіти.

Постановка завдання. Метою статті є розкриття деяких психолого-педагогічних аспектів доброзичливого ставлення молоді особистості до однолітків на основі теоретичного аналізу наукових праць.

Виклад основного матеріалу дослідження. З раннього дитинства особистість осягає складну систему взаємин як удома, так і в закладі дошкільної освіти. Саме в ранньому онтогенезі дитина набуває первісного досвіду суспільної поведінки, формується її ставлення до себе, близьких, однолітків, речей і природи (Е. Ейксон, В. Котирло, Г. Олпорт).

У контексті досліджуваної проблеми потребує детального висвітлення поняття «ставлення». Аналіз досліджень у галузі педагогіки та психології (І. Беха [3], О. Кононко [5], М. Лісіна [6], Ю. Приходько [9], І. Чеснокової [12]) дозволив дійти висновку, що ця категорія вважається ключовою для процесу формування та розвитку особистості, адже вже на першому році життя відбувається становлення й розвиток трьох ліній ставлення дитини: до дорослих, до предметного світу й до самої себе.

Як зазначає І. Чеснокова, на етапі становлення активності як сформованого особистісного утворення провідною стає лінія ставлення до себе, що виникає як ситуативний прояв і лише внаслідок багатоваріантних усвідомлень дитиною набуває ознак відносно стійкого утворення. Через ставлення дитини до себе відображується й проникає з однієї сфери в іншу весь досвід, надбаний нею по лінії ставлення до людей і предметного світу [12].

Згідно з дослідженнями І. Беха, ставлення до самого себе як осмислене ставлення до власних особистісних рис формується після виникнення ставлення до зовнішніх об'єктів. Оскільки для того, щоб ставитися до чогось у собі, треба, насамперед, це щось мати, тож важливо створювати умови для наповнення соціальним змістом «Я» особистості під час цілеспрямованого виховного процесу [3, с. 11].

Базовою характеристикою молоді особистості наприкінці дошкільного періоду О. Кононко називає самоставлення – це стале почуття, яке виникає на основі самоприйняття, самооцінки й оцінок значущого оточення – батьків і педагогів закладу дошкільної освіти. Вивчаючи психологічні основи особистісного становлення дошкільника, фахівець стверджує, що індивід перетворюється на особистість, коли починає свідомо визначати своє ставлення до навколишнього світу і власного «Я». У зв'язку із цим О. Кононко зазначає, що динаміка розвитку особистості пов'язана зі зміною ставлення дитини до середовища. Тому кожна зміна в цій єдиній динамічній системі відносин є новим етапом у розвитку свідомості дошкільника, оскільки вона відображає зміни в тому, як він виділяє себе з навколишнього світу і як із ним співвідноситься [7, с. 145].

Становлення й розвиток образу себе М. Лісіна пов'язує зі впливом двох чинників: досвіду індивідуальної діяльності й досвіду спілкування з людьми – значущими дорослими й однолітками. Фахівець наголошує, що саме завдяки спілкуванню молоді особистості з іншими формується неповторна своєрідність внутрішнього світу, виникає образ «Я», який стає відносно стійким особистісним новоутворенням [6].

Таку ж думку підкреслюють О. Смирнова, В. Холмогорова, зазначаючи, що передумови для розвитку реальних стосунків між дітьми створюються в спільній грі. Науковці зауважують, що дошкільний вік характеризується якісними змінами в системі ставлення дитини до себе й до однолітків завдяки формуванню складників образу «Я», що їх дитина може визначити й оці-

нити, порівнявши з подібними складниками образу «Я» однолітків [12, с. 69].

У дослідженні Ю. Приходько доведено, що саме в дошкільному дитинстві започатковуються основи формування особистості як суб'єкта моральних ставлень, що виступає необхідним атрибутом життєдіяльності молоді особистості та важливим чинником її розвитку. За визначенням автора, сутність поняття «ставлення» трактується як суб'єктивний, заснований на індивідуальному досвіді, вибіркового зв'язок людини з різними, значущими для неї сторонами дійсності [9, с. 7]. Таке визначення психологічного змісту категорії «ставлення» містить суб'єктивну позицію особистості щодо всього, що її оточує.

У науковому доробку О. Рейпольської знаходимо твердження, що лінія ставлення до себе є визначальною в системі ставлення суб'єкта до світу, що задає значеннєві орієнтири життєдіяльності людини. За словами автора, самоставлення, що виступає на позитивному полюсі у вигляді гордості, почуття власної гідності, а на негативному – у вигляді відчуття власної малоцінності, значною мірою обумовлює остаточний результат особистісного розвитку [10, с. 76].

Виходячи зі змісту наукових положень, З. Амет-Уста уточнює визначення категорії «ставлення» – це суб'єктивний, заснований на індивідуальному досвіді, вибіркового зв'язок людини з різними значущими для неї сторонами дійсності [1, с. 40].

Проведений науковий аналіз дозволяє стверджувати, що визначальним у ставленні до людини має бути довіра, доброзичливість, повага і толерантність. Доброзичливе ставлення дитини дошкільного віку до інших людей є важливим складником її соціальної компетентності та запорукою морального зростання.

З-поміж найважливіших для соціально-морального розвитку дошкільника почуттів О. Кононко виокремлює почуття доброти. Важливо, щоб дитина якомога частіше стикалася із проявами людської доброти: сама вчиняла гарно щодо людей, відчувала на собі добре ставлення рідних, близьких, друзів, незнайомих. Доброта як моральна якість проявляється в готовності дошкільника керуватися позитивними намірами, вчиняти справедливо, діяти з користю для інших, виявляти добродушність, людяність, турботу. Добре ставлення, за визначенням фахівця, означає вміння цінувати іншу людину, визнавати її чесноти і здібності, надавати їй право на свою позицію, навіть якщо вона не збігається із власною думкою. О. Кононко підкреслює, що вміння дошкільника диференціювати добро і зло стане

йому в нагоді під час розв'язання складних життєвих ситуацій і слугуватиме важливим моральним орієнтиром [5, с. 129].

До значущих завдань морального виховання, на думку Т. Поніманської, належить формування гуманного ставлення до навколишнього та морально-вольових якостей особистості. Дослідниця виокремлює серед них доброзичливість, яка передбачає співчутливе, прихильне ставлення до інших людей, піклування про них. На думку вченого, у поведінці старших дошкільників доброзичливість виявляється в загальному емоційно-позитивному ставленні до дітей, у відчутті радості та задоволення від взаємодії з ними [8].

На необхідності з раннього віку формувати в дітей вміння підтримувати доброзичливі взаємини з оточенням наголошує Н. Гавриш. Науковець визначає доброзичливість одним із проявів соціально довірливої поведінки людини, поширення якої унеможливило б конфлікти в суспільстві. Розвинути навички доброзичливої взаємодії в дошкільників, за висновками фахівця, можна за умови відповідної націленості дорослих, усвідомлення ними своєї відповідальності в цьому напрямі виховної роботи [4, с. 40].

Слушною для нашого наукового пошуку є думка Т. Павленко, яка вважає, що доброзичливість – це ставлення до людини, орієнтоване на сприяння її благу, на вчинення добра, яке проявляється в прихильності, симпатії, співчутті, благодійності; з морального погляду, доброзичливість є обов'язком людини. Дослідник зазначає, що в доброзичливості підкреслюється не тільки безумовне визнання в іншій людині її моральної гідності, а виражається миролюбність, дружність, готовність до плідної співпраці [7, с. 74].

Значущим для нашого дослідження є твердження З. Амет-Усти, яка виділяє три напрями трактування поняття:

- доброзичливість як утворення сфери моральної свідомості особистості;
- доброзичливість як утворення сфери моральних почуттів;
- доброзичливість як утворення моральної поведінки.

Прихильники першого напрямку однак стайні в думці про те, що доброзичливість формується лише за умов використання механізму свідомості, тобто на глибокому і всебічному розумінні необхідності поводитися на основі суспільно значущих норм і вимог. Відповідно до другого напрямку, відповідно до того, як часто людина виявляє почуття доброзичливості, у неї формується внутрішня потреба в постійному прояві доброзичливості до оточуючих, яка

збагачує і звеличує її особистість. Вивчаючи феномен «доброзичливість» у сфері моральної поведінки, науковець зазначає, що це вільний свідомий вибір людини, її власна позиція й активність щодо побудови доброзичливих взаємин. З. Амет-Уста вважає, що доцільно розглядати доброзичливість як моральну якість особистості, що проявляється в її відкритості, щирості, відвертості, чуйності, прихильності до інших, у її здатності до співпереживання та дієвої допомоги з позиції людинолюбства. У такому вимірі, на думку автора, доброзичливість уособлює елементи і моральної свідомості, і моральних почуттів, і моральної поведінки [1, с. 39].

Висновки із проведеного дослідження. Отже, здійснений теоретичний аналіз змісту понять «ставлення» та «доброзичливість» дозволяє розуміти доброзичливе ставлення молоді особистості до однолітків як емоційно-позитивне ставлення до ровесників, що виявляється в задоволенні від взаємодії з ними, розумінні та прийнятті їхньої індивідуальності, вмінні цінувати, турбуватися про їхні потреби й інтереси, підтриманні з ними дружніх взаємин у різноманітних видах діяльності (спілкуванні, грі, праці, навчанні). Перспективи досліджень вбачаємо в розробці компонентів, критеріїв, показників доброзичливого ставлення молоді особистості до однолітків, на їх основі плануємо з'ясувати типологію досліджуваного явища.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Амет-Уста З. Доброзичливе ставлення до людей різних національностей у дітей старшого дошкільного віку у дефініційному полі дослідження / З. Амет-Уста // *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. – 2015. – № III(23). – Issue 46. – P. 39–42.
2. Базовий компонент дошкільної освіти / авт. кол-в : А. Богуш (наук. кер.), Г. Беленька, О. Богиніч, Н. Гавриш, О. Долинина, Т. Ільченко, О. Коваленко, Г. Лисенко, М. Машовець, О. Низковська, Т. Панасюк, Т. Піроженко, Т. Поніманська, О. Сідельнікова, А. Шевчук, Л. Якименко. – К., 2012. – 26 с.
3. Бех І. Категорія «ставлення» в контексті розвитку образу «Я» особистості / І. Бех // *Педагогіка і психологія*. – 1997. – № 3(16). – С. 9–22.
4. Гавриш Н. Доброму всюди добре, або як допомогти дітям зростати доброзичливими / Н. Гавриш // *Вихователь-методист дошкільного закладу*. – 2017. – № 8. – С. 40–45.
5. Кононко О. Соціально-емоційний розвиток особистості : у дошкільному дитинстві : [навч. посіб. для вищ. навч. закладів] / О. Кононко. – К. : Освіта, 1998. – 255 с.
6. Лисина М. Общение, личность и психика ребенка / М. Лисина ; научн. ред. А. Рузская. – М. : Москов. психол.-соц. ин-т., 2001. – 384 с.

7. Павленко Т. Почему они конфликтуют? Общение дошкольников / Т. Павленко // Дошкольное воспитание. – 2012. – № 1. – С. 72–77.

8. Поніманська Т. Гуманізація освіти – ознака її якості / Т. Поніманська // Дошкільне виховання. – 2016. – № 9. – С. 2–5.

9. Приходько Ю. Генезис провідних ставлень дитини дошкільного віку як основа її особистісного розвитку : автореф. дис. ... д. психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / Ю. Приходько. – К., 1997. – 40 с.

10. Рейпольська О. Особливості виховання ціннісного самоставлення у старших дошкільників та їх уявлень про самих себе / О. Рейпольська // Наукові записки НДУ ім. Миколи Гоголя. Психолого-педагогічні науки. – 2014. – № 3. – С. 75–79.

11. Смирнова Е. Дошкільний вік : формування доброже-лательних відносин / Е. Смирнова, В. Холмогорова // Дошкольное воспитание. – 2003. – № 9. – С. 68–74.

12. Чеснокова И. Проблема самосознания в психологии / И. Чеснокова. – М. : Наука, 1989. – 177 с.

УДК 378.14

ПРОБЛЕМИ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ В СУЧАСНІЙ ОСВІТНІЙ ПАРАДИГМІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Онопрієнко О.М., к. пед. н.,
доцент кафедри анатомії, фізіології та фізичної реабілітації
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького

Онопрієнко О.В., к. пед. н.,
доцент кафедри фізичного виховання та здоров'я людини
Черкаський державний технологічний університет

У статті здійснено теоретичний аналіз педагогічних засад патріотичного виховання у вищій школі, який дає підстави стверджувати, що патріотичне виховання зумовлене функціонуванням фізичного виховання як необхідної передумови збереження, відтворення та зміцнення психофізіологічних особливостей майбутнього освітнього працівника. Досліджено критерії ціннісного ставлення до формування фізичної культури особистості в контексті підготовки фахівців у вищій школі.

Ключові слова: патріотичне виховання, фізичне виховання, педагогічні засади, критерії, підготовка, культура, майбутні учителі, формування.

В статье осуществлен теоретический анализ педагогических основ патриотического воспитания в высшей школе, который дает основания утверждать, что патриотическое воспитание обусловлено функционированием физического воспитания как необходимой предпосылки сохранения, воспроизводства и укрепления психофизиологических особенностей будущего работника образования. Исследованы критерии ценностного отношения к формированию физической культуры личности в контексте подготовки специалистов в высшей школе.

Ключевые слова: патриотическое воспитание, физическое воспитание, педагогические принципы, критерии, подготовка, культура, будущие учителя, формирования.

Onopriienko O.M., Onopriienko O.V. PROBLEMS OF PATRIOTIC EDUCATION IN MODERN EDUCATIONAL PARADIGM PREPARATION OF FACULTY OF PHYSICAL EDUCATION

The article deals with the theoretical analysis of the pedagogical foundations of patriotic education in the higher school, which gives grounds to assert that patriotic education is conditioned by the functioning of physical education as a necessary prerequisite for the preservation, reproduction and strengthening of the psychophysiological features of a future educational worker. The criteria of value relation to the formation of the physical culture of the individual in the context of training specialists in higher education are investigated.

Key words: patriotic upbringing, physical education, pedagogical principles, criteria, preparation, culture, future teachers, formation.

Постановка проблеми. Теоретичний аналіз проблеми патріотичного виховання в сучасній освітній парадигмі підготовки фахівців фізичного виховання дає підстави стверджувати, що концептуальні засади

розуміння сутності патріотичного виховання майбутніх учителів як цілісної системи патріотичних, громадянських рис, як ідеальної моделі системи патріотичного виховання є суперечливими та неоднознач-